

Παιδαγωγικό Πλαίσιο για την Αξιοποίηση των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) στη Διδασκαλία της Λογοτεχνίας

Γεράσιμος Κέκκερης

(Καθηγητής, στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, ΔΠΘ)

Περίληψη

Ο βασικός σκοπός, οι στόχοι για την πρόσληψη λογοτεχνικών κειμένων, οι δεξιότητες που αναμένεται να αποκτήσουν οι μαθητές και τα διδακτικά μέσα που έχουν στη διάθεσή τους οι εκπαιδευτικοί για τη διδασκαλία της λογοτεχνίας υπάρχουν αναλυτικά στα ΔΕΠΠΣ¹ και επιπλέον έχουν αναφερθεί επανειλημμένα κατά τη διάρκεια της Δημερίδας. Στην παρουσίαση αυτή θα αναλυθεί επιπλέον η δυνατότητα που ανοίγονται στη διδασκαλία του μαθήματος από τη χρήση των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) και αυτό γιατί με την ευέλικτη θεσμοθέτηση της διδασκαλίας και την ενσωμάτωση των ΤΠΕ αναμένεται:

- Να πολλαπλασιασθούν οι διαθέσιμοι μαθησιακοί πόροι που έχει στη διάθεσή του ο εκπαιδευτικός και ο μαθητής.
- Να διευρυνθεί το πολιτισμικό υπόβαθρο του μαθητή προσφέροντας γνώσεις, πληροφορίες, εικόνες, ακούσματα, με άλλα λόγια, εμπειρίες που θα τον βοηθήσουν να διαμορφώσει προσωπικές ερμηνείες για το λογοτεχνικό κείμενο.
- Να αναπτυχθούν οι συνθετικές και κριτικές ικανότητες των μαθητών με διαθεματικές εργασίες πολυμεσικά παρουσιασμένες.
- Να αναπτυχθεί ο πληροφορικός αλφαριθμητισμός και υπολογιστικές δεξιότητες χρήσιμες και για άλλα μαθήματα του Προγράμματος Σπουδών.

1. Η Συμβολή των ΤΠΕ στο μάθημα της Λογοτεχνίας

Οι Οδηγίες Διδασκαλίας του μαθήματος προβλέπουν την ένταξη των ΤΠΕ στη διδασκαλία. Αναλυτικά αναφέρεται ότι ο μαθητής μπορεί να γράψει στον ηλεκτρονικό υπολογιστή διάφορα κείμενα, να αλληλογραφήσει μέσω του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, να αντλήσει πληροφορίες από το Διαδίκτυο για διάφορα θέματα που τον ενδιαφέρουν κλπ. Επιπρόσθετα, με σκοπό τη δημιουργία διδακτικών σεναρίων για τη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων μπορούν να αξιοποιηθούν διάφορες εφαρμογές των υπολογιστών, όπως π.χ. το λογισμικό γενικής χρήσης του Office, το τοπικό δίκτυο και διάφοροι τίτλοι εκπαιδευτικού λογισμικού, όπως τα λογισμικά που έχουν πιστοποιηθεί από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, ελεύθερα εκπαιδευτικά λογισμικά, κ.α. Τα εργαλεία αυτά παρέχουν δυνατότητες για έκφραση και επικοινωνία των μαθητών και εισάγουν νέους τρόπους διαπραγμάτευσης του πληροφοριακού υλικού για τα φιλολογικά μαθήματα (Κουκλατζίδου, 2011).

Πιο συγκεκριμένα, σχετικά με τη χρήση του Διαδικτύου και το Ηλεκτρονικού Ταχυδρομείου στο μάθημα της Λογοτεχνίας μπορούν να αναφερθούν τα εξής:

- Το Διαδίκτυο συντελεί στην αναζήτηση πληροφοριών, τη συλλογή ψηφιακού υλικού και την άντληση πληροφοριών. Επίσης, δίνει τη δυνατότητα για εικονικές επισκέψεις σε μουσεία, αρχαιολογικούς χώρους, εκθέσεις, ηλεκτρονικά ανθολόγια, ηλεκτρονικά λεξικά και εγκυκλοπαίδειες.

¹ <http://www.pi-schools.gr/programs/depps/>

ii. Το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο και τα εργαλεία του Web 2.0 διευκολύνουν την επικοινωνία μεταξύ μαθητών, την ανάρτηση στο διαδίκτυο, την ανταλλαγή πληροφοριών για την παραγωγή σχολικών δραστηριοτήτων ανάμεσα σε σχολεία της χώρας και διεθνώς, αλλά και την επικοινωνία των μαθητών με διάφορες οργανώσεις, πρόσωπα και φορείς (Τσιβάς, 2010), Σεφερλή, χχ), (Νέζη, χχ).

Οι ΤΠΕ επιπλέον δίνουν νέες δυνατότητες διδακτικής μεθοδολογίας στους μαθητές όπως:

- Να εξοικειωθούν με το ενεργητικό και διερευνητικό μοντέλο μάθησης.
- Να αποκτήσουν δεξιότητες συνεργατικής μάθησης.
- Να προσεγγίσουν τις ΤΠΕ ως εργαλεία και πηγές μάθησης.
- Να εξασκηθούν στην αναζήτηση και αξιολόγηση της πληροφορίας μέσω του Διαδικτύου.
- Να εξοικειωθούν με τους κανόνες χρήσης και λειτουργίας του λογισμικού.

Ως προς τη μαθησιακή διαδικασία η συμβολή των ΤΠΕ αποσκοπεί κυρίως:

- Να αναπτύξουν οι μαθητές πνεύμα και δεξιότητες συνεργασίας, επικοινωνίας και διερευνητικής μάθησης. Να παρατηρούν, να μελετούν και να συμπεραίνουν. Να καλλιεργούν την αναλυτική και την συνθετική ικανότητα. Να οργανώνουν και να ανακοινώνουν την γνώση και άποψη προφορικά ή γραπτά. Να κατανοούν λογοτεχνικές έννοιες.
- Να καλλιεργούν την κριτική και δημιουργική τους ικανότητα.
- Να μπορούν να στηρίζονται στις γνώσεις για να εξηγούν και σύγχρονα γεγονότα.
- Να διαμορφώνουν σταδιακά υπεύθυνη στάση, και ως ενήλικες, τόσο για κοινωνικά, πολιτιστικά θέματα της τοπικής του κοινωνίας όσο και για εθνικά και παγκόσμια προβλήματα.

Η χρήση των νέων τεχνολογιών κατά τη διάρκεια του μαθήματος της Λογοτεχνίας προσφέρει μεγάλες δυνατότητες στη διδασκαλία του (Αποστολίδου, χ.χ). Η χρήση του διαδικτύου προσφέρει πρόσβαση σε ηλεκτρονικές βιβλιοθήκες, πρόσθετα αρχεία με λογοτεχνικά κείμενα και κριτικές, σύνδεση με εκδοτικούς οίκους και προσωπικά ιστολόγια των συγγραφέων αλλά και πολυποίκιλο και πολυμεσικό υλικό σχετικά με το λογοτεχνικό κείμενο της μελέτης. Η ενσωμάτωση των εκπαιδευτικών λογισμικών γενικής χρήσης όπως κειμενογράφοι, εννοιολογικοί πίνακες, λογισμικά δημιουργίας εικονογραφημένων ιστοριών, επεξεργασίας εικόνας, ήχου και βίντεο, στο σενάριο του μαθήματος προκαλούν την ενεργή συμμετοχή των μαθητών, αύξηση της δημιουργικότητάς τους, δημιουργία προβληματισμών και κριτική σκέψη. Τα λογισμικά επικοινωνίας, κοινωνικής δικτύωσης και ηλεκτρονικής διαχείρισης τάξης όπως ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, forum, εργαλεία του Web 2.0, Wikis, e-portfolio, κλπ, προσφέρουν τόσο στην επικοινωνία των μαθητών μεταξύ τους όσο και με τον εκπαιδευτικό αλλά και φορείς έξω από το σχολείο και πολλές ευκολίες στη συνεργασία και διαχείριση των ομάδων εργασίας και των εργασιών τους (Κέκκερης, 2010). Ο εκπαιδευτικός έχει πλέον τη δυνατότητα να ενισχύσει το κείμενο με οπτικοακουστικό και διαδραστικό υλικό ακόμη και σε συνεργασία με τους μαθητές του. Με τον τρόπο αυτό ο μαθητής ασκείται σε νέες δεξιότητες που περιλαμβάνουν την επιλογή, επεξεργασία, διαχείριση και παρουσίαση της πληροφορίας.

2. Στόχοι της διδασκαλίας του μαθήματος με την χρήση των ΤΠΕ

Η ενσωμάτωση και χρήση των ΤΠΕ στο μάθημα συντελεί ώστε οι μαθητές:

- Να αναπτύξουν δεξιότητες εντοπισμού πληροφοριών χρησιμοποιώντας μηχανές αναζήτησης, κριτικής ανάγνωσης πληροφοριών και ασφαλούς πλοήγησης στις ιστοσελίδες.
- Να λειτουργήσουν συνεργατικά στην παραγωγή λόγου με κειμενογράφο και ανάρτηση σε wiki ή ιστολόγιο ή e-portfolio.
- Να αντιληφθούν τις δυνατότητες επένδυσης ενός κειμένου με οπτικοακουστικό υλικό με χρήση διαδικτύου και λογισμικών σχεδίασης.
- Να χειρίζονται ανοιχτά προγράμματα (που "κατεβαίνουν" από το διαδίκτυο ελεύθερα), να εισάγουν πληροφορίες και να τις διαχειρίζονται.
- Να δημιουργήσουν μικρές ιστορίες βασισμένες στη φαντασία τους, χρησιμοποιώντας ελκυστικά περιβάλλοντα για την ηλικία τους όπως δημιουργία εικονογραφημένων ιστοριών, μικρά βίντεο με δραματοποιημένους διαλόγους, κλπ.
- Να αποκτούν ενσυναίσθηση των γλωσσικών δυνατοτήτων ομιλητή με χρήση λογισμικού επεξεργασίας ήχου.
- Να χειρίζονται λογισμικά για δημιουργία μελοποιημένης εκδοχής και οπτικοποιημένης παρουσίασης διαλόγων, λογοτεχνικών έργων.
- Να μπορούν να ενσωματώσουν διάφορα είδη Τέχνης (εικαστικά, φωτογραφίες, κινηματογραφικά, θεατρικά, κλπ υλικά) στα λογοτεχνικά έργα.
- Να μπορούν να διαμορφώσουν το εξώφυλλο και την εικονογράφηση λογοτεχνικών εκδόσεων.
- Να μπορούν να διερευνούν το οπισθόφυλλο και τους φορείς (συγγραφέας, ποιητής, εκδοτικοί οίκοι) με χρήση διαδικτύου.
- Να αναπτύξουν την αισθητική τους μέσα από τεχνικές ζωγραφικής χρησιμοποιώντας κατάλληλα τεχνολογικά εργαλεία.
- Να σχεδιάζουν ηλεκτρονικά άρθρα με το επεξεργασμένο αντικείμενο της διδασκαλίας στην ιστοσελίδα με τα μαθήματα του σχολείου.

3. Που δυσκολεύονται οι εκπαιδευτικοί

Η μέχρι τώρα κλασσική διδασκαλία του μαθήματος έχει παρουσιάσει ορισμένες δυσκολίες (Αποστολίδου κ συνεργάτες). Οι κυριότερες αναφέρονται:

- Στην εξεύρεση των κατάλληλων λογοτεχνικών κειμένων.
- Στην επινόηση δραστηριοτήτων που να παίρνουν υπόψη τους το θέμα της διδακτικής ενότητας σε συνδυασμό με τις ιδιαιτερότητες του κειμένου.
- Στις δραστηριότητες δραματοποίησης
- Στην εναλλαγή μετωπικής διδασκαλίας και εργασίας σε ομάδες.

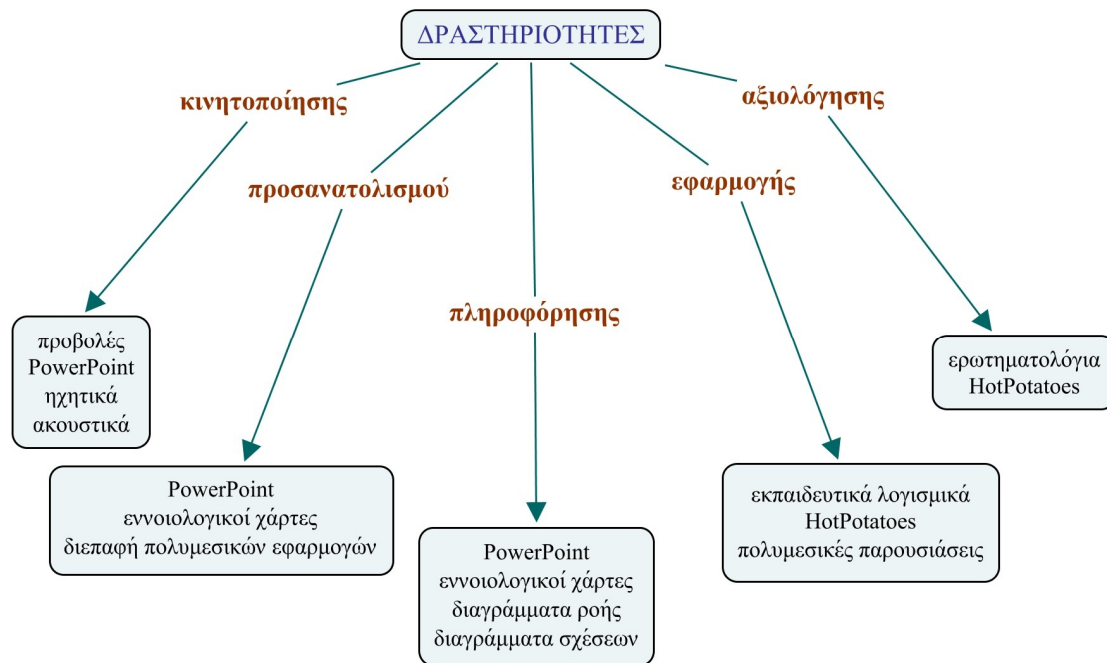
Με την ενσωμάτωση των ΤΠΕ τα προβλήματα αυτά υποβοηθούνται αποτελεσματικά γιατί:

Το διατιθέμενο Εκπαιδευτικό Υλικό αποτελείται από τα ανθολόγια λογοτεχνικών κειμένων ενώ προτείνονται, ως παράλληλα, κείμενα που είναι διαθέσιμα στο διαδίκτυο σε ψηφιακή μορφή ακόμη και ολόκληρα λογοτεχνικά βιβλία, όπως:

- Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού, <http://www.snhell.gr/> : Ανθολόγια
- Ηλεκτρονικός Άτλαντας Ελληνικής Λογοτεχνίας, <http://www.rhodes.aegean.gr/atlas/>
- Εκπαιδευτικές πύλες: π.χ. e-yliko, Πύλη για την ελληνική γλώσσα.
- Ιστοσελίδες συγγραφέων: πχ. www.kavafis.gr

Η μεθοδολογική προσέγγιση της χρήσης των ΤΠΕ βασίζεται σε παιδαγωγικές μεθόδους όπως τη διδασκαλία σε ομάδες και τη μέθοδο ερευνητικών εργασιών (μέθοδος project) χωρίς να καταργείται η μετωπική διδασκαλία.

Στο σενάριο του μαθήματος μπορούν να σχεδιαστούν δραστηριότητες που να περιλαμβάνουν τους στόχους της διδασκαλίας του μαθήματος βασιζόμενες στις ΤΠΕ όπως ενδεικτικά παρουσιάζεται στην Εικόνα 1.

Εικόνα 1: Ενοιολογικός πίνακας με ενδεικτικές αναφορές σε λογισμικά γενικής φύσης που μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε δραστηριότητες του μαθήματος της Λογοτεχνίας.

4. Συμπεράσματα

Πολλοί υποστηρίζουν πως η τεχνολογία δεν έχει αλλάξει τον τρόπο με τον οποίο μαθαίνουν οι άνθρωποι. Είναι όμως αποδεκτό πως τα τεχνολογικά εργαλεία που αναπτύχθηκαν - και συνεχίζουν να αναπτύσσονται - συμβάλλουν στην καλύτερη διεξαγωγή της εκπαίδευσης, αλλάζοντας μερικές φορές τη δομή και τη μορφή της, χωρίς να επηρεάζουν την ουσία της, που είναι η μάθηση του μαθητή. Επειδή οι καινοτόμες αυτές τεχνολογίες και μέθοδοι είναι νέες δεν σημαίνει ότι οι παλαιότερες θα πάντουν να χρησιμοποιούνται και ότι οι νέες θα κυριαρχήσουν στην εκπαίδευση. Στόχος πάντα παραμένει να εκπαιδευτεί ο χρήστης. Οι νέες τεχνολογίες θα είναι

αποδοτικές αν προσφέρουν καλύτερο εκπαιδευτικό περιβάλλον μάθησης. Το όφελός τους συνίσταται στο πλήθος των πληροφοριών, στην επικοινωνία και τον μηχανισμό μεταφοράς γνώσης που παρέχουν. Είναι ευκολότερο να αποθηκεύσεις ένα αρχείο ήχου σε διακομιστή υπολογιστή και ο χρήστης με το iPod να το κατεβάσει και χρησιμοποιήσει από το να ταχυδρομήσεις με κασέτα και να το ακούσει κάποιος σε φορητό μαγνητόφωνο. Πόσο μάλλον αν συνοδεύεται από αρχείο βίντεο. Εντούτοις οι νέες τεχνολογίες δεν προσθέτουν αξία στο περιεχόμενο. Ένας βαρετός ομιλητής είναι εξίσου βαρετός στο iPad όσο και στο μαγνητόφωνο. Είναι επίσης βαρετός σε μία ζωντανή παρουσίαση όσο και να τον παρακολουθεί κανείς μέσω διαδικτύου. Η διαφορά ίσως είναι ότι τα σχετικά ψηφιακά αρχεία παράγονται με λογισμικά που βελτιώνουν την ποιότητα του ήχου και του βίντεο σε επίπεδα που στην εποχή του μαγνητοφώνου θα θεωρούσαμε επαγγελματική.

Για μερικούς εκπαιδευτικούς ο όρος “τελευταίας ή καινοτόμου τεχνολογίας” είναι ισοδύναμο με το ότι θα εφαρμοσθεί στην εκπαίδευση όταν αυτοί ... θα πάρουν σύνταξη. Για άλλους σημαίνει ότι θα τα εφαρμόσουν οι νεοδιορισμένοι που τα έχουν διδαχθεί πρόσφατα στο Πανεπιστήμιο. Οι τελευταίοι τα έχουν ακούσει ή στην καλύτερη περίπτωση τα έχουν διδαχθεί κατά τη διάρκεια των σπουδών τους αλλά δεν είχαν την απαραίτητη πρακτική εξάσκηση ή έχουν κάποιο φόβο να τα χρησιμοποιήσουν στην τάξη. Για ορισμένους είναι μη εφαρμόσιμες προς το παρόν. Για άλλους δεν υπάρχουν υπολογιστές και προβολικά μηχανήματα στις τάξεις. Τέλος μερικοί αναφέρουν ότι δεν προλαβαίνουν να τελειώσουν τη διδακτέα ύλη και αν χρησιμοποιήσουν και υπολογιστές το πρόβλημα θα επιδεινωθεί περισσότερο. Η τεχνολογία όμως εξελίσσεται συνεχώς και η χρήση παρόμοιων εφαρμογών στην εκπαίδευση μπορεί να κάνει τη διαφορά (Καρτσιώτης, 2005).

Κάθε εργαλείο για να αποδώσει τα μέγιστα θα πρέπει να χρησιμοποιείται σωστά. Στη σύγχρονη εποχή, ένα από τα σημαντικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι είναι να συνηθίσουν τη χρήση των εργαλείων τα οποία δεν υπήρχαν όταν αυτοί εκπαιδεύονταν για την επαγγελματική τους καριέρα. Είναι λοιπόν αρκετά δύσκολο (και) για τους εκπαιδευτικούς να συνηθίσουν τη χρήση των υπολογιστών και του διαδικτύου καθώς, όταν εκπαιδεύονταν πως να εξασκούν το επάγγελμα του εκπαιδευτικού αυτά τα εργαλεία δεν υπήρχαν. Ταυτόχρονα όμως υφίσταται η αναγκαιότητα για τον εκσυγχρονισμό της εκπαίδευσης, για την ενσωμάτωση των ΤΠΕ στη σύγχρονη εκπαίδευση και κατ’ επέκταση, σε όλες τις λειτουργίες της κοινωνίας. Το έργο των εν ενεργεία εκπαιδευτικών για την ενσωμάτωση των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική λειτουργία δεν είναι καθόλου εύκολο, ενώ, οι νεώτεροι εκπαιδευτικοί που έχουν ως μαθητές ή φοιτητές συνηθίσει στη χρήση των ΤΠΕ θα αντιμετωπίσουν λιγότερες δυσκολίες στην ενσωμάτωση τους μέσα στις εκπαιδευτικές τους λειτουργίες χωρίς το τελευταίο να αποτελεί δικαιολογία να περιμένουμε την ένταξη των ΤΠΕ όταν αυτοί μπου στην εκπαίδευση (Πηλιούρας, 2010).

Η παραδοσιακή επαφή δάσκαλου–μαθητή δεν πρόκειται να εκλείψει παρά τα εντυπωσιακά επιτεύγματα και τις προσδοκίες που γεννούν οι αναφορές των νέων τεχνολογιών στην εκπαίδευση. Είναι απαραίτητη για να παράγει γνώση με βάση την έρευνα, δομή και κοινωνικό περιεχόμενο στην εκπαίδευση. Οι νέες τεχνολογίες δεν μπορούν να αντικαταστήσουν αλλά να την συμπληρώσουν ή να χρησιμοποιηθούν ιδιαίτερα όπου οι κοινωνικές συνθήκες το επιβάλλουν. Η ιστορία της τεχνολογίας το αποδεικνύει. Η τηλεόραση δεν σταμάτησε το ραδιόφωνο ή τον κινηματογράφο, σύντομα όμως σταματάει να είναι “συμβατή προς τα πίσω”. Το ηλεκτρονικό βιβλίο (e-book) δεν θα αντικαταστήσει τα βιβλία. Απλά θα γίνει διαδραστικό και θα

χρησιμοποιηθεί για να επεκταθούν οι δυνατότητες, η φορητότητα και οι δυνατότητες δημιουργίας, επικοινωνίας και συνεργασίας.

Στην πλειονότητα των εκπαιδευτικών, ακόμη και των πολιτικών, δεν είναι γνωστό ότι η αξία της εισαγωγής της ψηφιακής εκπαιδευτικής τεχνολογίας στην εκπαίδευση δεν είναι τόσο η τεχνολογική γνώση της χρήσης του υπολογιστή, όσο οι δυνατότητες που διεθνώς έχει διαπιστωθεί ότι η τεχνολογία αυτή παρέχει για το πέρασμά του σχολείου από τα παραδοσιακά στα μεταβιομηχανικά μοντέλα εκπαίδευσης που ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις των καιρών και συγχρόνως πραγματώνουν, σε συνδυασμό και με άλλες μεθοδολογίες, σημαντικές παιδαγωγικές ιδέες και αρχές που δύσκολα μπορούν να εφαρμοστούν στο σχολείο του χθες. Οι δυνατότητες αυτές μπορούν να γίνουν πράξη υπό έναν όρο: ότι οι εκπαιδευτικοί διαθέτουν υψηλού επιπέδου παιδαγωγική/διδακτική γνώση και εμπειρία, σε συνδυασμό με την κατάλληλη τεχνολογική επιμόρφωση, προκειμένου να αξιοποιήσουν τις δυνατότητες αυτές. Φυσικά, χρειάζεται και όλο το σύστημα να υποστηρίξει το έργο των εκπαιδευτικών και να μη θέτει εμπόδια με τις ελλείψεις και τις ίδιες του τις αντιφάσεις, που στο τέλος, συνήθως ακυρώνουν κάθε μεταρρυθμιστική προσπάθεια. Όσες όμως τεχνολογικές υποδομές, όσα νέα αναλυτικά προγράμματα, νέα βιβλία και εργαστήρια και αν διαθέτει το σχολείο, ποτέ αυτό δεν θα γίνει "έξυπνο" - θα λέγαμε καλύτερα "ανθρώπινο και ολοκληρωμένο - σχολείο του αύριο", αν ο εκπαιδευτικός δεν έχει εφοδιαστεί με εκπαίδευση, γνώση και εμπειρία που θα τον κάνει καλύτερο δάσκαλο, ικανό να αξιοποιεί παιδαγωγικά και δημιουργικά τα διαθέσιμα μέσα, τα βιβλία και τα τεχνολογικά εργαλεία, προκειμένου να μετασχηματίζει την επιστημονική γνώση σε εμπνευσμένη διδασκαλία και να διευκολύνει τους μαθητές να οικοδομούν τη μάθησή τους. Είναι παρελθόν πλέον ο καιρός που το σχολείο μπορούσε να αρκестεί στα "καλά βιβλία" και στην τεχνολογία. Ο δάσκαλος, με την ενεργό συμμετοχή του μαθητή, θεωρείται σήμερα ο καταλύτης της μάθησης και όχι τα μέσα και τα βιβλία, που από μόνα τους δεν μπορούν να κάνουν πολλά πράγματα (Ράπτης, 2008).

Βιβλιογραφία

- Αποστολίδου Β., Κουντουρά Ν., Προκοπίου Κ., Χοντολίδου Ε., (χ.χ). Πρόγραμμα σπουδών για τη διδασκαλία της λογοτεχνίας στο Δημοτικό, http://www.livebinders.com/play/play_or_edit?id=371256 .
- Καρτσιώτης, Θ. Κέκκερης, Γ. Σακονίδης, Χ. (2005). Η Εισαγωγή των ΤΠΕ στην ελληνική ΠΕ – Μια πρώτη αξιολόγηση, "Επιστημονικό Βήμα", τ.4, 137-152, (και στη διεύθυνση http://ipem-doe.att.sch.gr/epist_bima.htm).
- Κέκκερης Γ. (2010). "Ειδικά Κεφάλαια ΤΠΕ στις Επιστήμες Αγωγής", (Συλλογικός Τόμος), σελ. 67-81, Εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ, Αθήνα.
- Κουκλατζίδου Μ., (2011). "Προσέγγιση λογοτεχνικού κειμένου με χρήση Νέων Τεχνολογιών: «Ο αδελφός της Ασπασίας» (Μάνος Κοντολέων)", i-Teacher, τ.3, σελ. 109-117.
- Νέζη, Μ., Σεφερλή, Ν. & Τσενόγλου, Ε. (2009). «Για μια συντροφιά ανάμεσά μας»: Η αξιοποίηση του Διαδικτύου (Web2.0) σε άτυπες μορφές γραμματισμού. Σχεδιασμός δικτύου αναγνώσεων σε περιβάλλον wiki. Πρακτικά του 5^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου των Εκπαιδευτικών για τις ΤΠΕ. Σύρος,

Πήλιουρας Π., Σιμωνιάς Κ., Σταμούλης Ε., Φραγκάκη Μ., Καρτσιώτης Θ. (2010).
Υλικό για την Επιμόρφωση των Εκπαιδευτικών Πληροφορικής που θα Διδάξουν
στα 800 Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία με Ενιαίο Αναμορφωμένο Εκπαιδευτικό
Πρόγραμμα (ΕΑΕΠ), ΥΠΔΒΜΘ, ΟΕΠΕΚ, ISBN 978-960-89722-4-7.

Ράπτης, Α. (2008). www.raptis-telis.gr/

Σεφερλή, Ν., (χ.χ). Διδακτική της Ιστορίας και ΤΠΕ,

[http:// philolowiki.wikispaces.com/file/view/Didactiki+istorias_ICT.ppt](http://philolowiki.wikispaces.com/file/view/Didactiki+istorias_ICT.ppt)

Τσιβάς Α., (2010). "Παιδαγωγικές στρατηγικές αξιοποίησης των ΤΠΕ στο χώρο της
ιστορικής εκπαίδευσης. Θεωρητικές παραδοχές και ερευνητικές προσεγγίσεις"
στο Τζιμογιάννης (επιμ.), Πρακτικά Εργασιών 7ου Πανελληνίου Συνεδρίου με
Διεθνή Συμμετοχή «Οι ΤΠΕ στην Εκπαίδευση», τόμος II, σ. 461-468
Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Κόρινθος.